

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVI, No. 1

Editorial Board:

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2020

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 1

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појковић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пијер, др Слободан Реметић, др Јелица Сијојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Викџор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2020

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог= South Slavic
Philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - Књ. 1,
св. 1/2 (1913) ; књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931) ; књ. 12
(1933)-књ. 17 (1938/1939) ; књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)-
. - Београд : Српска академија наука и уметности :
Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-
1938/39; 1949/50- (Београд : Чигоја штампа). - 24 cm

Полугодишње. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти:

др Јасна Влајић-Поповић, др Даринка Гортан-Премк, др Јасмина Грковић-Мејдор,
др Рајна Драгићевић, др Душка Кликовац, др Милош Ковачевић, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Слободан Павловић, др Катарина Расулић,
др Слободан Реметић, др Божо Торић

Израду и штампање финансирало је
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 23. 6. 2020. г.

Издају:

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Чигоја штампа,
Студентски трг 13, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01
од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Маргарита И. Чернышева: Итоги 45-летнего издания <i>Словаря русского языка XI–XVII вв.</i>	9
Маргарита И. Чернышова: Резултати четрдесетпетогодишњег издавања <i>Речника руског језика од XI до XVII века</i>	39
Margarita I. Chernysheva: <i>Dictionary of the Russian Language XI–XVII Centuries:</i> Results of the Forty-Five-Year Edition	40
Марта Ж. Бјелетић: К вопросу о происхождении праслав. <i>*kovylъ / *kovylъ ‘Stipa pennata’</i>	41
Марта Ж. Бјелетић: Прилог проучавању порекла псл. <i>*kovylъ / *kovylъ</i> <i>‘Stipa pennata’</i>	54
Marta Ž. Bjeletić: A Contribution to the Study of the PSI <i>*kovylъ / *kovylъ</i> <i>‘Stipa pennata’</i>	55
Александр М. Милановић: Изведенице са суфиксом <i>-ānka</i> као огледало културног развоја	57
Александр М. Миланович: Производные слова со суффиксом <i>-ānka</i> как зеркало культурного развития	75
Aleksandar M. Milanović: Derivatives with the <i>-ānka</i> Suffix as a Mirror of Cultural Development	76
Татјана Г. Трајковић, Милица М. Михајловић: Говор Врања кроз призму диглосивности	77
Татјана Г. Трајкович, Милица М. Михайлович: Говор города Вранье через призму диглосии	103
Tatjana G. Trajković, Milica M. Mihajlović: Vranje Speech through the Prism of Diglossia	104
Рајна М. Драгићевић: О неологизмима у српском језику из угла балансирања корпуса за израду вишетоног речника савременог српског језика Матице српске	107
Рајна М. Драгичевич: О неологизмах в сербском языке с точки зрения подготовки корпуса для многотомного словаря современного сербского языка Матицы сербской	120
Rajna M. Dragičević: On the Neologisms in Serbian from the Viewpoint of Corpus Preparation for the Compilation of the Matica Srpska Multivolume Dictionary of Contemporary Serbian	121
Ксенија Д. Богетић: Вредносна димензија метафора у дискурсу: о могућностима споја теорије појмовних метафора и теорије вредновања	123

- Ксения Д. Богетич: Оценочное измерение метафоры в дискурсе:
о возможностях объединения концептуальной теории метафоры
и теории оценки 141
- Ksenija D. Bogetić: The Evaluative Dimension of Metaphor in Discourse:
on the Possibilities of Bringing Together Conceptual Metaphor Theory
and Appraisal Theory 142

Некролог

- Први старословениста Института за српски језик САНУ:
Димитрије Е. Стефановић (Будимпешта, 20. август
1936 – 15. новембар 2019) (В и к т о р Д. С а в и ћ) 143

Хроника

- Научни скуп *Историјска лексикографија српског језика*. Српска
академија наука и уметности – Магица српска. Нови Сад,
6–7. децембар 2019 (Слободан Ј. Павловић) 149

Прикази и критика

- Марјан Марковић, Зузана Тополињска. *Македонски ~ њолски:
семантичка деривација на одбрани њрасловенски корени*.
Скопје: Македонска академија на науките и уметностите,
2019, 177 стр. (Н е н а д Б. И в а н о в и ћ) 159
- Зоран Симић. *Синтакса њадежа у говору романијског њлајџа:
метафоризација њросџора*. Библиотека Јужнословенског
филолога, Нова серија, књ. 25, Рајна Драгићевић (ур.).
Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018, 373 стр.
(С р е т о З. Т а н а с и ћ) 166
- Језик као зајис кулџуре у еџнолошкој и лингвистичкој анализи
на релацији Србија – Македонија / Јазикџи како зајис на
кулџурајџа во еџнолошкајџа и лингвистичка анализа на
релација Србија – Македонија*. Том 1. Предраг Пипер и Марјан
Марковић (ур.). Београд – Скопје: Српска академија наука
и уметности, Одељење језика и књижевности – Македонска
академија на науките и уметностите, Истражувачки центар
за ареална лингвистика „Божидар Видоески“, 2018, 204 стр.
+ фотографији и карти
(С н е ж а н а П е т р о в а - Ц а м б а з о в а) 174
- Татјана Трајковић. *Говор Прешева. Српски дијалекџолошки
зборник LXIII (2016): стр. 277–578*.
(Б р а н к и ц а Ђ. М а р к о в и ћ) 179

Дејан Милорадов, Ивана Ћелић, Катарина Сунајко, Растко Ајтић, Имре Кризманић. <i>Баїраxолошко-херїеїолошки речник срїскога језика. Имена водоземаца и гмизаваца</i> . Нови Сад: Матица српска, 2019, 184 стр. (Р а ј н а М. Д р а г и ћ е в и ћ) . 185	
<i>Deutsche Beiträge zum 16. Internationalen Slavistenkongress</i> , Belgrad 2018. Herausgegeben von Sebastian Kempgen, Monika Wingender und Ludger Udolph (= Die Welt der Slaven. Sammelbände. Sborniki 63). Wiesbaden: Harrassowitz, 2018, 539 pp. (М и о д р а г М. В у к ч е в и ћ) 191	
Јелка Матијашевић. <i>Дериваїолошко-лексиколошка исїраживања руског и срїског језика</i> . Зборник радова. Вера Васић и Марија Стефановић (ур.). Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 718 стр. (Ј а с м и н а Н. Д р а ж и ћ) 206	
Миливој Алановић. <i>О доїунама и доїуњавању у срїском језику</i> . Нови Сад: Филозофски факултет, 2019, 268 стр. (М а р и н а М. Н и к о л и ћ) 223	

Библиографија

Библиографија за 2018. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су објављена у Србији, Црној Гори и Републици Српској (А н а В. Г о л у б о в и ћ) . . . 227	
--	--

Регистри

Регистар кључних речи LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1 357	
Регистар имена LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1 359	
Напомена 397	

ISSN 0350-185X, – Књ. 76, св. 1 (2020), стр. 77–105

UDK: 811.163.41'282.2

811.163.41'272

COBISS.SR-ID: 17241865

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2001077T>

Примљен: 26. августа 2019.

Прихваћен: 29. јануара 2020.

Оригинални научни рад

ТАТЈАНА Г. ТРАЈКОВИЋ*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за српски језик

МИЛИЦА М. МИХАЈЛОВИЋ

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

ГОВОР ВРАЊА КРОЗ ПРИЗМУ ДИГЛОСИВНОСТИ**

У раду се анализира диглосивно понашање говорника који су представници врањског вернакулара. Испитивана је диглосија у врањском градском говору двеју група – ученика и наставника, чиме су обухваћене и друге друштвене варијабле: порекло, пол, образовање, старост. Одабране су одговарајуће језичке варијабле, које представљају основне одлике врањског говора: африката *s*, полугласник, вокатив на *-e* код именица на *-ка*, заменичке енклитике *гу, ги, не, ни, ве, ви*, аналитичка деклинација, презент 3. л. мн. на *-в*, радни гл. придев м. р. јд. на *-ја*, футурске форме без инфинитива, лексема *џајџко*. Квалитативном и квантитативном анализом укрштених варијабли дошло се до закључака о заступљености дијалекатских форми у свакодневном говору Врањанаца и о нивоу језичког адаптирања, односно о пребацивању кода у одговарајућим говорним ситуацијама. Највећу диглосивност показале су женске високообразоване особе, а најмању средњошколци мушког пола. Истраживање је потврдило да су поједине дијалекатске категорије подложније изменама, а да се неке друге адаптирају у знатно мањој мери. Овакви закључци упућују и на тенденције у развоју самог дијалекта.

---

* tatjana.trajkovic@filfak.ni.ac.rs; milica.m.mmihajlovic@gmail.com

** Рад је настао у оквиру пројеката „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (ЕД 178020), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и „Српски језик некад и сад: лингвистичка истраживања“ (број пројекта: 360/1-16-10-01), Филозофски факултет у Нишу.

Кључне речи: српски језик, урбана дијалектологија, призренско-тимочка дијалекатска област, призренско-јужноморавски дијалекат, говор Врања, диглосија.

1. УВОД – О ГОВОРУ ВРАЊА

1.1. До данас су језички стручњаци са наших простора показали незнатно интересовање за говоре градских средина. Сматрало се да је језик града нечист, искварен, да не представља изворну дијалекатску целину и да због тога не заслужује посебну пажњу истраживача (БУГАРСКИ 2009: 17). Бројни су, међутим, они који позивају на истраживања говора града: ЂИЋ 1965; ИВИЋ 1994; ЈОВИЋ 1979; РАДОВАНОВИЋ 1997; БОШЊАКОВИЋ 2009; РАЛИЋ 2009; ТРАЈКОВИЋ 2017а. Жарко Бошњаковић (2009) истиче да је на територији Републике Србије мали број урбаних центара у којима су уопште вршена дијалектолошка истраживања, а нарочито она у којима се примењују методе социјалне дијалектологије, док Дуња Јутронић Тихомировић (2010) главну вредност урбане дијалектологије види управо у проучавању говора урбаних средина у којима и највише долази до језичких промена. На смањивање разлика између говора града и села упућује Душан Јовић (1979), наглашавајући да се тај процес најбоље може пратити ако се компаративно изучавају мањи градови са селима у непосредном окружењу.

На простору призренско-тимочке дијалекатске области од градских средина истражен је говор Ниша (Тома 1998), Ђаковице (Стевановић 1950), Призрена (Реметић 1996), Лесковца (Михаловић 1977) и Прешева (Трајковић 2016). У радовима С. Станковића налазимо описе стања у говору Власотинца као урбане средине (Станковић 1997, 2008). Аутор је након социолингвистичких истраживања дошао до закључка да се у Власотинцу могу препознати два језика и шест подсистема српског језика – три рурална, два власотиначка урбана варијетета и „стандардни српски језик са регионалним изговором“ (Станковић 1997: 170; 2008: 107). Неретко се, међутим, градски центри изопштавају из описа појединих говора. Тако у *Говору Лужнице* (Ћирић 1983) Бабушница није један од испитиваних пунктова, Алексинац и Сокобања изузети су из проучавања *Говора Алексиначког Поморавља* (Богдановић 1987), Бела Паланка и Пирот из *Говора Понишавља* (Ћирић 1999), Гаџин Хан из *Говора Зайлања* (Марковић 2000), Трговиште из говора Пчиње (Јуришић 2009). За овакав приступ аутори имају разумљива оправдања која се најчешће односе на миграционе процесе, утицај књижевног језика и сличних измена које се примењују у говору становника административних и културних центара појединих области (Трајковић 2017а: 93–95).

1.2. Призренско-тимочка дијалекатска област досад је прилично истражена, о чему нам најбоље сведочи библиографија са преко хиљаду референци које се тичу призренско-тимочких говора, а које су објављене у периоду 1992–2014 (Јуришић, Марковић 2017). Међутим, на овом подручју и даље постоје градови, попут Врања, у којима нису вршена свеобухватна дијалектолошка истраживања. Говор Врања обрађен је у појединим сегментима, али комплетна студија о говору овог града не постоји.

У Броховој књизи *Дијалекти најјужније Србије (Die Dialekte des südlichsten Serbiens)* врањском говору посвећена је једна од најдеталнијих обрада. Информатори норвешког слависте били су ђаци врањске гимназије и, како Белић тврди, „тројица са непозданим језиком“ (Белић 1905: XCIX), што је узрок појединих замерки упућених аутору. Једна од њих односи се на „пружање врањскога локалнога типа“, који се, према Белићу, „не пружа даље на север од Стубла и Прибоја“ (Белић 1905: XCVI). Уз то, он упућује замерке на тврдње о непостојању гласа *s* и облика *молі* у врањском говору. И сам Белић ће две године касније објавити *Дијалекте источне и јужне Србије*, за које је део грађе прикупио у Врању и околини. Врањски поддијалекат, према његовој подели, захвата најјужнији део јужноморавског говора, који „се пружа моравском долином, од уласка Јужне Мораве у Србију све до Прибоја и Стубла, северно од Врања“ (Белић 1905: XLVII–XLVIII). Фонетским и морфолошким особинама врањског говора бавио се Данило Барјактаревић (1965), који је још тада уочио тенденцију приближавања стандардном језику у говору младих Врањанаца, а сличан закључак износе и Миливој Павловић (1966) и Јаворка Маринковић (1987). Постоје два рада о топонимији (Павловић 1968) и микротопонимији (Маринковић 1989) Врања и околине. Јаворка Маринковић (2017) користећи ономастички материјал (од Белића до данас) на примерима једносложних, двосложних и вишесложних микротопонима даје слику врањског акценатског система. Она примећује да врањски говор пролази кроз еволуцију која је карактеристична за односе дијалекта према књижевном језику, али и да чува извесне архаизме (полугласник, специфичне рефлексе вокалног *л*, вокално *р*) и поседује иновације до којих је дошло уласком ових говора у Балкански језички савез (аналитичка деклинација и компарација, губитак инфинитива, удвојени облици личних заменица и трајан губитак квалитативно-квантитативних прозодијских опозиција).

1.3. Један део проучавања врањског говора вршен је на грађи писане речи. Радови ове врсте углавном за предмет анализе имају лексик у делима Боре Станковића (Томић 2013; Стошић 2009; Жугић 1995; Златановић 1995, 1981; Маринковић 1992; Ђинђић 1974), а корпус

најчешће представљају драма *Кошићана* и роман *Нечистија крв*. Нешто шире сагледавање језика овог врањског писца присутно је у радовима Јордане Марковић (2011, 2016), Владимира Стевановића (1977), Јаворке Маринковић и Драгане Томић (2011). Постоји и усамљени рад који се бави фонетским карактеристикама Станковићевог идиолекта (Томић 2013) и два рада која за предмет проучавања имају падеже у *Нечистијој крви* (Станковић, Станковић 2011, 2013).

1.4. Осим традиционалног дијалектолошког приступа, у новије време говору Врања прилази се и са социолингвистичког становишта. Оваквим приступом служи се Драгана Томић (2018), која се у својој докторској дисертацији бави говором врањске деце предшколског и школског узраста. Она закључује да неки дијалектизми више нису у употреби, али бележи и наизменичну употребу дијалекатских и стандарднојезичких облика. Поред тога, јављају се нестандартни и хиперкорективни облици, „који настају у жељи испитаника да дијалекатски облик замене стандарднојезичким, а што говори о једном непревредном стању“ (Томић 2018: 242). Марина Јањић и Илијана Чутура (2011, 2012) налазе да млади Врањанци остају верни дијалекту, али да истовремено књижевни језик „поштују, али не користе“. Након спроведене анализе међу средњошколцима у Врању, закључено је да се велика већина њих пре опредељује за дијалекат него за стандардни језик. Такође, употреба србоанглицизама је у моди и млади Врањанци их користе чешће него књижевни језик. Тања Русимовић (2012) са прагматичког и социолингвистичког аспекта истражује употребу жаргонизама са пејоративним значењем код гимназијалаца у Врању, издвајајући притом њихове основне прагматичке функције: прекор, смех, увреду, али онда када је степен међусобне блискости висок, њима се може изразити и извесна наклоност саговорнику. Социолингвистички приступ, нешто раније, користила је и Јаворка Маринковић (1994), доводећи у везу генерацијску диференцијацију и дијалекатске разлике у говорима Врањског Поморавља.

2. ДИГЛОСИЈА У ВРАЊУ

Посматрање варијација у градским говорима често са собом доноси бројна запажања о различитом језичком понашању испитаника, који прилагођавају сопствени говор усклађујући га са друштвено пожељним језичким понашањем.

У неким од истраживања овога типа испитаници су кроз своје одговоре испољили склоност ка диглосивном понашању. Тако је испитивање диглосивности у говору Ниша показало да ученици и наставници, користећи различита језичка средства, мењају језички регистар како би се прилагодили саговорнику, а у ту сврху чешће користе облике блиске

стандардном српском језику (Трајковић 2018а). Ученици основних и средњих школа у Врању, такође својим одговорима указују на то да употребу и дијалекта и стандардног језика треба прилагодити ситуацији, саговорнику или институцији (Томић 2018). Приликом испитивања ставова ученика из Прешева и Врања о усвајању стандардног језика показало се да дијалекат користе у комуникацији са вршњацима, мада то чини нешто већи проценат испитаника мушког него женског пола, али, како кажу, за комуникацију на друштвеним мрежама и у званичним ситуацијама се, ипак, чешће одлучују за стандардни језик (Михалловић 2018). У разговору са информаторима из Прешева такође је уочено двојако језичко понашање које је у уској вези са говорном ситуацијом, а најчешће онда када је њихов саговорник носилац стандарда, непознат или високообразован, као и уколико је тема о којој се говори од одређеног значаја или службеног карактера (Трајковић 2013). Софија Милорадовић (2014) запажа да млади Параћинци у ситуацијама у којима је комуникација на дијалекту неприхватљива не користе нужно стандардни језик, али и да језички регистар каткад прилагођавају комуникативној ситуацији. Испитаници Марине Јањић и Илијане Чутуре такође су показали низак степен језичке адаптације говорној ситуацији. Они су склонији локалном говору, а стандардни језик користе само онда када морају (на појединим часовима у школи). С. Станковић уочава да се стандардни језик у новим друштвеним условима „све чешће, нарочито у специфичним говорним ситуацијама, намеће као први/једини комуникацијски код“ у Власотинцу (Станковић 1997: 170; 2008: 108).

Социолингвистичка истраживања врањског говора углавном за предмет проучавања имају ставове говорника о употреби дијалекта и стандардног језика, али се у оквиру њих не испитује употреба конкретних облика у одређеним комуникативним ситуацијама. У нашем истраживању ће, међутим, осим друштвених бити уведене и језичке варијабле, како би се дошло до извесних закључака о карактеристикама врањског вернакулара.

3. ОПИС МЕТОДОЛОГИЈЕ

Истраживање општих одлика врањског говора путем испитивања диглосивног понашања групе говорника подразумевало је двојаки приступ:

1. испитивање ставова о статусу дијалекта и
2. испитивање употребе појединих дијалекатских елемената у говору који је одређен различитим околностима.

Други део истраживања је знатно садржајнији и комплекснији од самог представљања ставова говорника. Оба нивоа се заснивају на анкет-

ном испитивању, што је условљено постављеним циљевима овог рада. Наиме, дијалекат треба испитивати као живу материју која заиста постоји у говору, а не као нешто што се налази на папиру у виду претпоставки. Међутим, диглосија је појава која може бити и неухватљива уколико је говорник добро „замаскира“ својим вештим говорним понашањем и уколико испитивач сасвим добро не познаје сам дијалекат, средину, па и самог говорника.¹ Сматрамо да је анкета један од сигурнијих и видљивијих начина да се дође до конкретнијих резултата приликом трагања за начинима и средствима којима носилац дијалекта прибегава како би се адаптирао у ситуацији која му намеће употребу стандардног језика.

Приликом испитивања диглосивног понашања групе Врањанаца одабране су језичке варијабле које су праћене приликом употребе у различитим комуникативним околностима. Критеријум за одабир ових варијабли јесте њихова типичност за врањски говор као један од најјужнијих говора призренско-јужноморавског дијалекта. Исти принцип је коришћен приликом испитивања градског говора Прешева (Тралковић 2016). С обзиром на то да се у случајевима прешевског и врањског говора ради о истом поддијалекту (в. Окука 2018: 260, 264), у одабиру дијалекатских категорија за истраживање делом ћемо се руководити принципима постављеним за потребе испитивања прешевског вернакулара.

Карактеристичне одлике врањског говора по којима се он уклапа у призренско-јужноморавску групу, али и оне по којима се издваја од осталих типова истог дијалекта јесу следеће:

1. употреба полугласника реда вокала *a* (*данџс*),
2. африката *s* (*сунса*),
3. формант *-на-* < *-нѧ-* код глагола 3. Белићеве врсте (*викнаја*),
4. вокатив именица женског рода на *-ка* има наставак *-е* (*сѡринке*),
5. употреба заменичких енклитика (*гу, не, ни, ве, ви, ги*),
6. аналитичка деklinација (*давам на њега, на мене ми вика, с мајку ми, с мене*),
7. непознавање инфинитива (*ће ѡаднеш, ће идеш*),
8. презент трећег лица множине на *-в* (*радив*),
9. радни глаголски придев мушког рода једине на *-ја* (*радија*),
10. удвајање објекта (*на мене ми вика*),
11. посесивни заменички датив (*мајка ми, ѡаѡко ми*),
12. лексика (*сунса, ѡаѡко, вика*).

¹ Више о могућим препрекама у испитивању диглосије код носилаца дијалеката у Тралковић 2017б, 2018б, где се описују начини истраживања диглосије.

Комбиновањем наведених елемената осмишљен је упитник који је требало да служи као инструмент за испитивање заступљености дијалекатских црта у одређеним околностима. Наиме, познато је да ће носилац дијалекта у интерној комуникацији, која подразумева присуство блиских особа, са којима може водити слободну конверзацију, сасвим сигурно користити дијалекатске црте које представљају његов изворни матерњи говор. С друге стране, постоје околности у којима ће се исти тај носилац дијалекта другачије понашати у току употребе одговарајућих језичких средстава. Наиме, службена комуникација или разговор са лицем које није носилац истог дијалекта намеће промену кода или тзв. *code swiching*, што подразумева коришћење језичких елемената из стандардног језика уместо уобичајених дијалекатских. Пребацавањем кода говорник се саговорнику представља као неко ко је на истом нивоу, а дијалекатске црте се избегавају како би се избегло евентуално ниподаштавање или чак исмејавање.

Наша намера је била да се испитају две групе говорника које су представници врањског говора. Истраживањем је обухваћено 116 ученика (50 момака и 66 девојака) и 50 наставника (21 мушкарац и 29 жена). Одабир је урађен најпре према пореклу и животу у Врању. Узете су у обзир четири друштвене варијабле: узраст, пол, образовање и порекло. Гледано према узрасту, говорници припадају двома групама:

1. млађи говорници (17–18 година), који похађају једну од пет средњих школа у Врању,
2. старији говорници (изнад 45 година, који су наставници у средњим школама у Врању).

Јасно је да се ради о двома групама зависно од образовања:

1. средњошколци, који похађају завршну годину средње школе и
2. високообразовани Врањанци, који раде као професори у средњим школама.

Порекло је варијабла којом су изједначене обе групе говорника: сви су Врањанци по рођењу или у Врању живе дуже од 15 година.²

Тумачењем заступљености појединих дијалекатских црта најпре у свакодневном, необавезном разговору, а онда и у службеној комуникацији, па упоређивањем та два стања могло би се доћи до закључака о начинима и средствима које представници врањског говора најчешће користе у току диглосивног понашања. Упоредиће се коришћење дијалекатских црта у различитим говорним ситуацијама код различитих група говорника у зависности од њиховог узраста, образовања и пола.

² О истом одабиру друштвених варијабли и њиховом тумачењу било је речи у Траjkовић 2018a, где се анализирао нишки вернакулар.

На почетку анализе, у табели 1 дати су резултати анкете о ставовима говорника према дијалекту, након чега су изнети дискусија и закључци. У табелама 2 и 3 дати су резултати анализе обрађених анкета говорника. Након сваке табеле следи дискусија резултата и доношење појединачних и општих закључака о употреби језичких средстава у ситуацијама које указују на диглосивност носилаца дијалекта, односно врањског говора призренско-јужноморавског дијалекта српског језика. Након аналитичког приступа свакој од испитаних језичких категорија, издвојени су елементи које говорници најчешће, односно најређе користе у одређеним говорним ситуацијама. Такви моменти су представљени дијаграмом и посебно тумачени као изузетни диглосивни инструменти или као чврста дијалекатска обележја која се везују за одређене групе говорника. Свеобухватним тумачењем стања појединих елемената код појединих група у одређеним околностима долази се до закључака о томе које се дијалекатске црте најпре подвргавају пребацивању кода, који се елементи народног говора задржавају код већине говорника, које групе говорника најпре приступају адаптацији у диглосивним ситуацијама, ко најдуже чува у говору особине свог дијалекта.

3.1. СТАВОВИ ПРЕМА ДИЈАЛЕКТУ

Анкета којом се испитивао став представника врањског говора о дијалекту и његовој употреби имала је за циљ да покаже општи однос говорника према коришћењу дијалекатских црта у комуникацији са различитим типовима саговорника. Анкета је садржала четири постављена општа става, где су испитаници могли да се изјасне потврдно или одрично, док је код последњег става дата још једна могућност одређена као *јонекад*.

Табела 1. Ставови говорника према употреби дијалекта

Ставови	Наставници		Ученици	
	пол		пол	
	м	ж	м	ж
Дијалекат треба чувати	100%	57,7%	98%	78,8%
Високообразоване особе не треба да користе дијалекат	9%	30,7%	20%	21,2%
Дијалекат треба употребљавати само у одређеним околностима	72,7%	38,5%	84%	69,7%
Могу да контролишем свој говор у зависности од ситуације	81,8%	65,4%	ДА: м 76% ж 47%	ПОНЕКАД: м 28% ж 22,7%

Поводом става *Дијалекат̄ӣ треба чува̄тӣ* у највећем броју су се позитивно изјаснили мушки испитаници: 100% наставника и 98% ученика. Женски говорници су у нешто мањем броју опредељени за очување дијалекта. Већа заинтересованост се показала код ученица (78,8%), док се нешто више од половине наставница залаже за неговање дијалекта (57,7%).

Да *високообразоване особе не би требало да користе дијалекат̄ӣ* сматра 30,7% наставница и само 9% наставника. Мишљење ученика мушког и женског пола је уједначено: 20% ученика и 21,2% ученица мисли да дијалекат треба да избегавају високообразовани људи.

Дијалекат̄ӣ треба користитӣ у одређеним околностима је став који, заправо, представља иницирање диглосивног понашања носилаца дијалекта. Залагањем за овакав став говорник се опредељује за адаптацију у комуникацији, коју условљава тип саговорника – блиски или даљи (према врсти разговора или према начину говора). Највећи проценат говорника који сматра да је дијалекат намењен само одређеним комуникативним ситуацијама показао се код ученика мушког пола (84%). Следе наставници мушког пола (72,7%) и ученице (69,7%). Наставнице су на овај став позитивно одговориле са 38,5%, што се може објаснити њиховим незанемарљивим залагањем да дијалекат не треба чувати (42,3%).

Свест говорника о томе да треба контролисати свој говор у смислу избора језичких елемената (дијалекатских или стандардних) довољно говори о томе да су говорници склони језичком адаптирању. Највећи проценат говорника који је свестан сопствене језичке контроле показао се код наставника мушкараца (81,8%), а 65,4% наставница се потврдно изјаснило за овај став. Ученици су тројако одговарали, за разлику од наставника, који ниједном нису бирали опцију *ионекад*. И код ученика мушког пола највећи је проценат оних који могу контролисати свој говор (76%), док је 47% ученица одговорило потврдно. Несигурност у прилагођавању сопственог говора показало је 28% ученика и 22,7% ученица. Дакле, и код овог става су говорници мушког пола из обеју група у највећем броју опредељени за пребацивање кода у одговарајућим околностима.

3.2. Заступљеност дијалекатских елемената у неформалној комуникацији

Први део испитивања односи се на употребу дијалекатских црта у околностима које се односе на разговоре са блиским особама: родитељима, рођацима и пријатељима из исте средине и сл. Овај ниво истраживања требало би да потврди већу заступљеност дијалекта у говору испитаника обеју група. Издвојена су прозодијска, фонетска, морфолошка, синтак-

сичка и лексичка обележја врањског говора за која се претпоставља да их типични представник овог говорног типа мора поседовати у изворном говору. Прозодијске одлике нису сасвим детаљно испитиване. Подразумева се да је у питању експираторни акценат, те је за ову прилику истраживано померање места акцента према потреби коју изискује говорна ситуација. Анкетирањем је утврђено колика је заступљеност тих елемената код различитих група у интерној комуникацији која не намеће језичко прилагођавање.

Табела 2. Заступљеност дијалекатских елемената у неформалном разговору са пријатељима, рођацима и другим блиским особама

Језичке варијабле	Друштвене варијабле		Ученици	
	М	Ж	М	Ж
ДАНӘС	23,3%	15,4%	34%	12%
ДАНАС	33,2%	38,4%	54%	75%
ДАНАС	43,5%	46,2%	12%	13%
СИНСА	0%	0%	12%	0%
СЛИНА	100%	100%	88%	100%
СТРИНКЕ	27,8%	26,5%	29,72%	26%
СТРИНО	37,7%	37,2%	68%	56%
СТРИНА	34,5%	36,3%	2,28%	18%
ВИДИМ ГУ	54,5%	46,3%	88%	68,2%
ВИДИМ ЈЕ	45,5%	53,7%	12%	31,8%
ВИДИВ НЕ / ВИДИВ ВЕ	42,3%	36,4%	88%	62,1%
ВИДЕ НАС / ВИДЕ ВАС	57,7%	63,6%	12%	37,9%
ДАВА НИ / ДАВА ВИ	42,3%	36,4%	88%	62,1%
ДАЈЕ НАМ / ДАЈЕ ВАМ	57,7%	63,6%	12%	37,9%
ДАВАМ ГИ	54,5%	38,5%	92%	72,7%
ДАВАМ ИМ	45,5%	61,5%	8%	27,3%
ДАВАМ НА ЊЕГА	54,5%	51,5%	90%	77,3%
ДАЈЕМ ЊЕМУ	45,5%	48,5%	10%	22,7%
НА МЕНЕ МИ ВИКА	63,6%	34,6%	82%	69,7%
КАЖЕ МИ	36,4%	65,4%	18%	30,3%
С МАЈКУ МИ	56,4%	55,7%	92%	58%
С МАЈКОМ	43,6%	44,3%	8%	42%
С МЕНЕ	54,5%	53%	86%	66,7%
СА МНОМ	45,5%	47%	14%	33,3%

ОНИ РАДИВ	36,4%	38,5%	86%	69,7%
ОНИ РАДЕ	63,6%	61,5%	14%	30,3%
ВИКНАЈА	54,5%	34,6%	56%	36,4%
ВИКНАО	45,5%	36%	23%	51,5%
ВИКНУО	0%	14%	21%	12,1%
ВИКНУО	0%	15,4%	0%	0%
ЋЕ ПАДНЕСИ / ЋЕ ДОЋЕ	100%	57,7%	100%	100%
ПАШЋЕШИ / ДОЋИ ЋЕ	0%	42,3%	0%	0%
ТАТКО МИ	63,6%	34,6%	88%	62,1%
МОЈ ТАТА	36,4%	65,4%	12%	37,9%

Полугласник. Употреба полугласника реда вокала *a* забележена је у највећем броју код говорника из групе млађе генерације мушког пола (34%). Наставници мушког пола у свакодневном говору користе полугласник у нешто мањем проценту од претходне групе (23,3%). Говорници женског пола показују уједначеност у вези са употребом полугласника: наставнице 15,4%, ученице 12%. Вокал *a* на месту полугласника забележен је код нешто већег броја испитаних говорника. Чак 75% ученица уместо *данас* изговориће *данас*, али са акцентом на ултими. Исти облик ће користити 54% ученика мушког пола. Група старијих високообразованих говорника форму *данас* користи у следећем постотку: 38,4% наставница и 33,2% наставника. Највећи број наставника користи потпуно преобликовани изворни лик – *данас*, са акцентом на првом слогу, и то 46,2% наставница и 43,5% наставника. Ову форму ученици у најмањем броју користе: 13% ученица и 12% ученика.

Уйошреба заменичких енклиитика гу, не, ни, ве, ви, ги. Анализа прикупљене грађе показала је да су типичне призренско-јужноморавске особине у живој употреби међу говорницима свих група.

Енклитику заменице женског рода јединине *гу* највише употребљавају говорници мушког рода млађег узраста (88%), а за њима следе испитаници из исте групе женског рода (68,2%). Старији високообразовани Врањанци користе ову енклитику: 54,5% мушкараца и 46,3% жена. Само се код високообразованих жена показало да већина користи енклитику *је*, а сви остали у већем броју користе дијалекатски лик *гу*. Највећу склоност дијалекатској форми опет су показали средњошколци мушког пола.

Множинске енклитике заменица 1. и 2. лица у општем падежу (*не*, *ве*) и у дативу (*ни*, *ви*) у највећем броју користе мушкарци млађег узраста (88%), док свега 62,1% девојака употребљава ове енклитике у свом говору. Код старије генерације опет запажамо већи број говорника мушког пола (42,3%) који у говору користе *ни*, *ви*, *не*, *ве*, за разлику од жена, од

којих је њих 63,6% у свом свакодневном говору прибегло облицима *нас, вас, нам, вам*.

Енклитику трећег лица множине *ги* најчешће можемо чути код мушких средњошколаца (92%), а затим код девојака (72,7%). Код одраслих ову енклитику у већем броју користе мушкарци (54,5%), а жене су у 61,5% прешле на стандардни облик *им*.

Аналитичка деклинација. За потребе овог испитивања аналитичка деклинација је исказана кроз конструкције: *давам на њега, на мене ми вика, с мајку ми, с мене*. Одабране су одређене конструкције као најфреквентније форме које се понављају у разговорима различите тематике. Учесталост ових конструкција заправо би требало да брже и лакше подсети говорника на њихову присутност у изворном говору. Поред тога, код неких конструкција је искоришћен спој различитих елемената како би се дошло до још неке дијалекатске црте. Нпр. *на мене ми вика* поред аналитичке деклинације садржи и удвајање заменица, али и лексички моменат; *с мајку ми* упућује на аналитичку деклинацију, али и на исказивање посесивног датива. Следи дискусија о свакој од наведених форми.

Највећи број говорника који користи аналитичке форме сва четири примера потиче из групе ученика мушког пола (*с мајку ми* 92%, *давам на њега* 90%, *на мене ми вика* 86%, *с мене* 82%). Ученице су такође у већем постотку показале да је аналитичка деклинација значајна одлика њиховог изворног говора: *с мајку ми* 58%, *давам на њега* 77,3%, *на мене ми вика* 69,7%, *с мене* 66,7%. У групи одраслих високообразованих говорника заступљеност аналитичких синтагми израженија је код мушкараца: *на мене ми вика* 63,6%, *с мајку ми* 56,4%, *с мене* 54,5%, *давам на њега* 54,5%. Код наставница је употреба аналитичких облика изражена на следећи начин: *с мајку ми* 55,7%, *с мене* 53%, *давам на њега* 51,5%, *на мене ми вика* 34,6%. Могло би се закључити да су аналитичкој деклинацији склонији мушки говорници, и то пре свега они из групе млађих. Најмањи број говорника који користи аналитичку деклинацију потиче из групе женских високообразованих говорника.

Вокатив на -е. Именице женског рода које се завршавају на *-ка* у овим говорима призренско-јужноморавског дијалекта имају у вокативу наставак *-е* (*мајке, комшике, сџиринке*). Ова особина се може чути и у градском врањском говору. Ово истраживање је показало у којој је мери она заступљена. Процент говорника који употребљава облик вокатива типа *сџиринке* прилично је уједначен код свих група и креће се између 20% и 30%. Сви говорници најчешће користе облик *сџирино*: млађи говорници мушког пола 68%, млађи говорници женског пола 56%, старији говорници мушког пола 37,7%, старији говорници женског пола 37,2%.

И у овој категорији се показало да су облику који је ближи стандарду најмање склони мушкарци из млађе групе говорника.

Инфинитив. Најсигурнији статус у говору Врањанаца показао је облик футура без инфинитива (*ће иаднеш*, *ће идеш*). То су форме које се користе код 100% одраслих високообразованих мушкараца и 100% средњошколаца оба пола. Женске високообразоване особе моделе *ће иаднеш* / *ће идеш* употребљавају у доста мањем броју (57,7%).

Презентī пререг лица множине. Маркантно обележје јужноморавских говора је *-в* у трећем лицу множине презента. Истраживање је показало да овај облик у највећем броју користе млади Врањанци средњошколског узраста: 86% момака и 69,7% девојака. Високообразоване особе у готово једнаком броју употребљавају форму *радив* (и сл.) – 36,4% мушкараца и 38,5% жена.

Радни глаголски придев мушког рода једнине. Једна од најупечатљивијих одлика најјужнијег типа призренско-јужноморавског дијалекта, па и врањског говора, јесте облик радног глаголског придева мушког рода једнине, који на овом подручју има *-ја* на месту некадашњег финалног *л*. Овакве облике у највећем броју употребљавају мушки говорници оба узраста и оба нивоа образовања: 54,5% високообразованих мушкараца и 56% средњошколаца. Женски говорници показују изједначеност по броју оних који користе *-ја* форме – 34,6% високообразованих жена и 36,4% средњошколки. Изворни лик са *-ја* често се употребљава преобликовано тако што се појављује *-о* < *-л*. Међутим, чак и у таквом облику задржавају се обележја најјужнијих јужноморавских говора. У овом случају је сачувана секвенца *-на-* < *-нж-* код глагола III Белићеве врсте. Тако ће облик *викнао* (са очигледним преобликовањем које се кретало путем: *-л* > *-ја* > *-о*) користити 45,5% високообразованих Врањанаца мушког пола, 36% високообразованих Врањанки, 23% средњошколаца и 51,5% средњошколки. Новији лик *викнуо* са задржаним акцентом на пенултими употребљава 21% средњошколаца, 12,1% средњошколки, 14% наставница, али ниједан наставник. Скоро потпуно прилагођени облик *викнуо* са акцентом на првом слогу користи само 15,4% наставница, а од осталих говорника овај облик нико не користи.

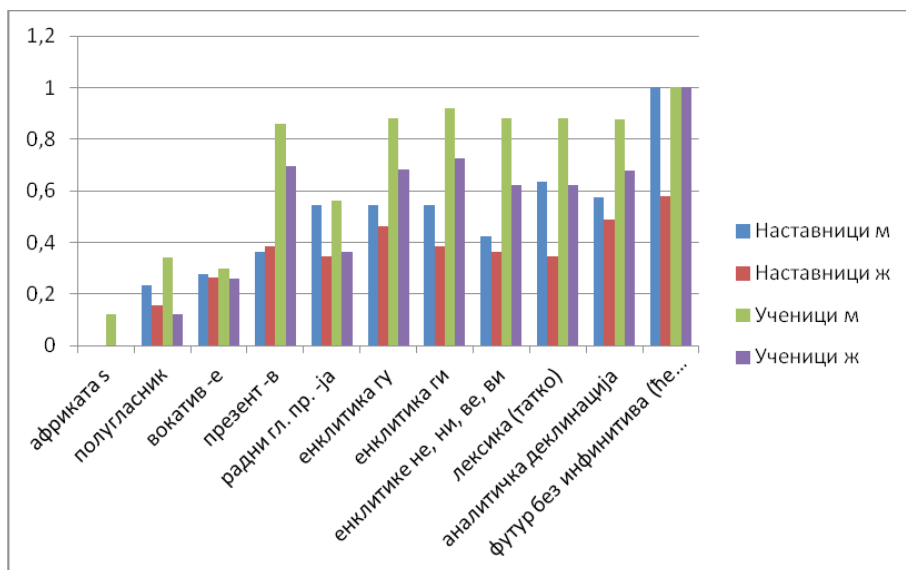
Лексема иаџико. Ова лексема представља неку врсту знака препознавања носилаца јужних говора призренско-тимочке дијалекатске области. Анализа прикупљене грађе показује да је најчешће употребљавају млади говорници – 88% момака и 62,1% девојака. У великом броју је користе и високообразовани Врањанци – њих 63,6%, за разлику од Врањанки из исте образовне групе, које у проценту од 34,6% употребљавају лексеми *иаџико*.

Лексема sunsa. Ова лексема је коришћена за истраживање употребе дијалекатских елемената у свакодневном говору Врањанаца, како би

се истовремено са лексичким ликом утврдила и заступљеност једне фонетске карактеристике – африкате *s*. Истраживање је потврдило претпоставку да се овај глас постепено губи из градског врањског говора, што је појава која ће се, сигурно, концентрично ширити. Анализа је показала да ће само 12% момака употребити реч *sunsa* у свакодневном необавезном разговору, док ће сви остали у истој ситуацији радије користити синоним *слина*.

Ниво заступљености дијалекатских црта код појединих група говорника из Врања у свакодневном разговору са особама које користе исти дијалекат може се представити дијаграмом.

Слика 1. Заступљеност дијалекатских елемената код појединих група говорника у свакодневном, неформалном говору

Дијаграм јасно показује да се једна група говорника посебно издваја у употреби дијалекатских црта. Млади средњошколци мушког пола користе све истраживане облике. Најмањи број момака употребљава африкату *s*; готово једнак број свих говорника користи презент на *-v*, енклитике *гу*, *ги*, *не*, *ни*, *ве*, *ви*, лексему *татако* и аналитичку деклинацију. Највећи број средњошколаца користи футурске форме без инфинитива, што се односи и на још две групе – на наставнике мушког пола и на ученице. Потпуно другачију опредељеност показују високообразоване жене, које у најмањем броју користе свако од испитиваних дијалекатских обележја.

3.3. ЗАСТУПЉЕНОСТ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ЕЛЕМЕНАТА У ФОРМАЛНОЈ КОМУНИКАЦИЈИ

Истраживање диглосивног понашања носилаца дијалеката подразумева утврђивање степена и начина промене кода у ситуацијама које мењају околности и саговорника. У другом делу овог истраживања претпоставили смо комуникацију са службеним лицима, са непознатим особама, или са особама које користе неки други дијалекат српског језика. Наши испитаници су се изјашњавали које ће језичке форме употребљавати у таквим ситуацијама. Полазна претпоставка је да ће већина користити облике прилагођене стандардном српском језику.

У табели су дати резултати овог дела истраживања, након чега следи дискусија о свакој категорији.

Табела 3. Заступљеност дијалекатских елемената у формалном разговору са службеним лицима, непознатим особама, или особама које су носиоци неког другог дијалекта

Језичке варијабле	Друштвене варијабле		Наставници		Ученици	
	м	ж	м	ж	м	ж
ДАНӘС	0%	0%	6%	0%	6%	0%
ДАНАС	18,2%	3,8%	42%	15,2%	42%	15,2%
ДАНАС	81,8%	96,2%	58%	84,8%	58%	84,8%
СИНСА	0%	0%	0%	0%	0%	0%
СЛИНА	100%	100%	100%	100%	100%	100%
СТРИНКЕ	0%	0%	10%	0%	10%	0%
СТРИНО	27,3%	3,8%	26%	18,2%	26%	18,2%
СТРИНА	72,7%	96,2%	74%	81,8%	74%	81,8%
ВИДИМ ГУ	9%	0%	16%	0%	16%	0%
ВИДИМ ЈЕ	91%	100%	84%	100%	84%	100%
ВИДИВ НЕ / ВИДИВ ВЕ	0%	0%	32%	1,5%	32%	1,5%
ВИДЕ НАС / ВИДЕ ВАС	100%	100%	68%	98,5%	68%	98,5%
ДАВА НИ / ДАВА ВИ	0%	0%	32%	1,5%	32%	1,5%
ДАЈЕ НАМ / ДАЈЕ ВАМ	100%	100%	68%	98,5%	68%	98,5%
ДАВАМ ГИ	0%	0%	26%	6%	26%	6%
ДАВАМ ИМ	100%	100%	74%	94%	74%	94%
ДАВАМ НА ЊЕГА	9%	0%	14%	1,5%	14%	1,5%
ДАЈЕМ ЊЕМУ	91%	100%	86%	98,5%	86%	98,5%
НА МЕНЕ МИ ВИКА	9%	0%	20%	0%	20%	0%

КАЖЕ МИ	91%	100%	80%	100%
С МАЈКУ МИ	18,2%	0%	38%	10,6%
С МАЈКОМ	81,8%	100%	62%	89,4%
С МЕНЕ	0%	0%	24%	4,5%
СА МНОМ	100%	100%	76%	95,5%
ОНИ РАДИВ	0%	0%	14%	0%
ОНИ РАДЕ	100%	100%	86%	100%
ВИКНАЈА	9%	0%	14%	0%
ВИКНАО	9%	0%	14%	1,5%
ВИКНУО	56,5%	0%	28%	16,7%
ВИКНУО	25,5%	100%	44%	84,8%
ЋЕ ПАДНЕШ / ЋЕ ДОЋЕ	63,6%	0%	44%	15,2%
ПАШЋЕШ / ДОЋИ ЋЕ	36,4%	100%	56%	84,8%
ТАТКО МИ	18%	0%	22%	3%
МОЈ ТАТА	82%	100%	78%	97%

Полугласник. Испитаници су се у највећем броју определили да се у службеној комуникацији одрекну форми које садрже полугласник, сем 6% момака средњошколаца. Један број испитаника ће користити форму *данас* са неизмењеним местом акцента, који остаје на ултими: 42% средњошколаца мушког пола, 18,2% наставника, 15,5% средњошколаца женског пола и 3,8% наставница. Међутим, највећи број носилаца врањског говора ће у околностима које намећу суздржанију комуникацију употребити форму најближу стандардном језику – *данас*: 96,2% високообразованих жена, 84,8% средњошколки, 81,8% високообразованих мушкараца и 58% средњошколаца.

Ујошреба заменичких енклиџика гу, не, ни, ве, ви, ги. Мали број говорника ће у формалним условима конверзације употребити дијалекатске ликове енклиџика. Највећи је број момака који би користили енклиџике *не, ни, ве, ви* (16%), *ги* (26%) или *гу* (16%). Од високообразованих мушкараца само ће 9% употребити енклиџику *гу*, али не и остале дијалекатске форме. Девојке ће у веома малом броју користити *ги* (6%) или *не, ни, ве, ви* (1,5%), а лик *гу* не користи нико из ове групе. Високообразоване жене неће употребити ниједну од поменутих енклиџика у службеној комуникацији.

Аналитичка дефлексија. Истраживање показује да се аналитичка дефлексија схвата као препознатљива одлика коју би требало отклонити док траје формална комуникација. Једна група говорника се определила за то да у нешто већем броју у односу на остале говорнике користи форме аналитизма. Ради се о младим средњошколцима мушког пола: њих 38% употребиће облике којима се исказује и посесивни датив (*с мајку ми*),

24% ће користити *с мене*, 20% се неће одрећи изразитог аналитизма с лексичким обележјем (*на мене ми вика*), а 14% ће говорити *давам на њега* (и сл.). Мушкарци из високообразоване групе употребљаваће у нешто мањем броју наведене облике: *с мајку ми* (18,2%), *давам на њега* (9%), *на мене ми вика* (9%), али конструкцију *с мене* неће употребити нико из ове групе. Код девојака опредељеност изгледа овако: *с мајку ми* (10,6%), *с мене* (4,5%), *давам на њега* (1,5%), и ниједна особа за конструкцију *на мене ми вика*. Најјаснија је ситуација код високообразованих жена, које, чини се, без двоумљења бирају стандардне облике за формалне разговоре. Ниједна наставница неће употребити дијалекатске ликове за овакве ситуације.

Вокатив на -е. Именице на *-ка* у номинативу веома ретко ће добити вокативно *-е* у околностима које намећу употребу стандардног језика. Свега 10% младих мушкараца употребиће дијалекатски лик *сѝринке*, а остали то неће учинити ниједном. Највећи број свих говорника се у посебним околностима одлучује за форму *сѝрина* у вокативу: 96,2% наставница, 81,8% девојака, 74% момака и 72,7% наставника.

Инфинитив. За употребу инфинитива у службеном разговору определиће се 100% наставница. Након њих следе такође женски представници врањског говора, од којих ће 84,5% изговорити *ѝаићеш / ићи ћеш*. Наставници мушког пола најчешће користе аналитичке форме футура, односно њих 63,6% говориће: *ће ѝаднеш / ће идеш* у свим ситуацијама. Исто ће учинити 44% момака из средње школе.

Презент ѝрећег лица множине. Презент *-в* типа остаће у употреби код 14% момака, док ће остали прећи на стандардни облик онда када службени контакт то намеће.

Радни глаголски ѝридев мушког рода једнине. Изворни лик *-ја* радног глаголског придева мушког рода једнине остаће непромењен у свакој ситуацији код само 9% наставника и 14% средњошколаца мушкараца. Говорнице ће се определити за неку другу форму. Највећи број високообразованих мушкараца (56,5%) у формалном разговору ће користити *викнуо* са задржаним местом акцента на пенултими. Највећи број девојака (84,8%) и момака (44%) користиће најприлагођенији облик *викнуо*, у којем је поред измењених наставка (*-л > -ја- > -о*), дошло до промене секвенце *-на- > -ну*, али и до промене места акцента, који се померио према почетку како би се на тај начин прилагодио стандардном изговору. Свих 100% наставница прећи ће одмах на овај лик.

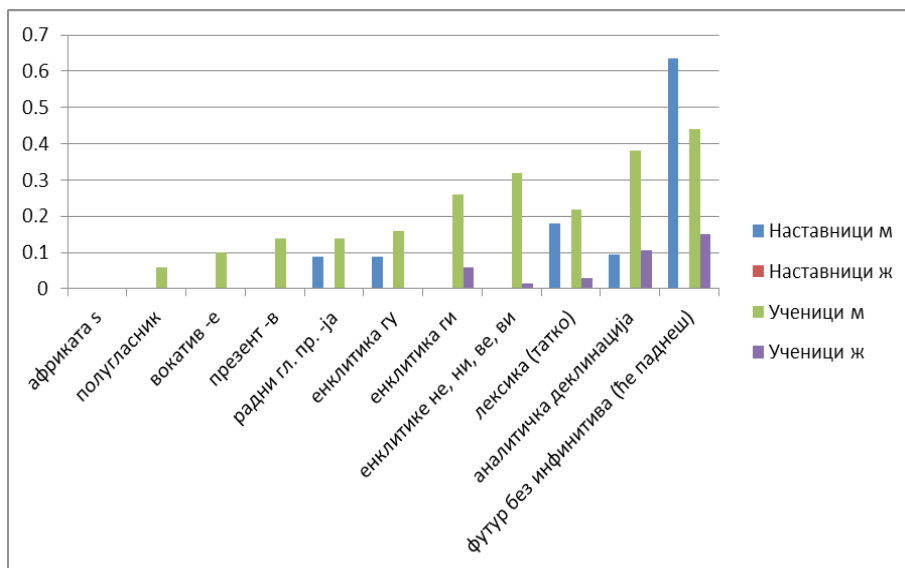
Лексема ѝаѝко. Ову лексему ће у свим околностима користити 22% момака, 18% наставника и 3% девојака. Ниједна од наставница неће говорити *ѝаѝко* у формалној комуникацији.

Лексема sunsa. Ова лексема са својим типичним фонетским обележјем неће бити избор ниједног од испитаних говорника.

Описана диглосивност, односно степен употребе одређених дијалекатских облика у ситуацијама формалне комуникације, може се представити дијаграмом.

Графикон 2. Заступљеност дијалекатских елемената код појединих група говорника у формалном говору

Свођењем свих резултата којима се исказује употреба дијалекатских облика у ситуацијама службене, суздржаније или формалније комуникације уочава се да су диглосији најизложеније женске особе оба нивоа образовања. Склоност диглосивном понашању у много већој мери показују особе високог образовног нивоа, где се нарочито истичу жене. Најнижи степен диглосивности уочава се код младих мушких особа које похађају средњу школу.

Осмотрено из угла језичких варијабли, стање показује да су прилагођавању стандардном српском језику у ситуацијама посебне комуникације најизложенији африката *s*, затим полугласник, вокатив на *-e* и презент на *-v*, које ће, додуше у мањем броју, употребљавати само младе особе мушког пола. Након овога следе: радни гл. придев на *-ja*, енклитика *гу*, енклитика *ги*, енклитике *не*, *ни*, *ве*, *ви*, које ће у смањеном броју (у односу на уобичајене свакодневне околности) користити по две групе. Преостала три елемента: лексема *татако*, аналитичка деклинација и статус инфинитива задржаће се, такође у смањеном броју, код три групе: ученици мушког и женског пола и наставници мушког пола.

4. ЗАКЉУЧАК

Истраживање диглосивног понашања говорника неког дијалекта захтева вишеструки приступ говору појединаца или припадника група које испуњавају критеријуме одређених друштвених варијабли. Тај приступ подразумева праћење употребе дијалекатских обележја у различитим говорним ситуацијама. Нажалост, немогуће је идеално праћење такве употребе говора и пребацивања кода према потребама које налажу различите околности. Симулацијом промена разговорних околности могло би се испитати да ли су носиоци дијалекта склони језичким изменама и, уколико јесу, могла би се утврдити још нека значајна чињеница. Неке од тих чињеница су следеће:

- у којој мери су дијалекатске црте изложене адаптацији стандарду,
- које дијалекатске категорије су најизложеније адаптирању,
- да ли пребацивање кода у одређеним категоријама говори о тенденцијама измена у самом дијалекту.

Дакле, укрштање језичких и друштвених варијабли одабраних за потребе истраживања диглосивности доводи до вишеструких закључака. За врањски говор одабране су друштвене варијабле: порекло, пол, старост, образовање, те језичке варијабле које представљају обележја врањског говора: полугласник (*данџс*), заменичке енклитике (*гу, не, ни, ве, ви, ги*), аналитичка деκлинација (*с мајку ми, на мене ми вика*), вокатив на *-е* код именица ж. р. на *-ка* (*сџиринке*), губљење инфинитива (*ће дође, ће иде*), презент 3. л. мн. на *-в* (*радив*), радни глаголски придев м. р. јд. на *-ја* (*викнаја*), лексеме *џаџко* и *синса*. Одабиром ових категорија омогућено је истовремено запажање промена и код неких других језичких елемената као што су: место акцента, глас *s*, посесивни заменички датив, рефлекс *-на-* код глагола (*викнаја/викнао*), изразити аналитизам у деκлинацији (*на мене ми вика*), аналитизам код глагола (*ће њадне*). Испитивање диглосије у говору двеју група Врањанаца усмерило нас је на јасан закључак да диглосија постоји код представника овог говора. Врањанци су у највећем броју склони језичкој адаптацији уколико то захтевају околности конверзације. У ситуацијама службеног разговора, разговора са непознатом особом, или у току разговора са лицем које је представник неког другог дијалекта, већина говорника из Врања прибегава промени кода, која подразумева замену дијалекатског лика неким обликом који је најближи стандардном српском језику. Од свих испитиваних група (високообразовани и средњошколци, мушке и женске особе), група средњошколаца мушког пола показала је највећу приврженост дијалекту. Потпуно супротно од тога, група која припада високообразованим женама најчешће прибегава адаптацији и у најмањем броју користи дијалекатске ликове у комуникацији са блиским особама. Овак-

во стање указује на могуће будуће измене у самом дијалекту. С обзиром на то да су и млађе женске особе показале већу склоност адаптирању у односу на мушкарце, вероватно је да ће се дијалекатске црте најпре губити код женских носилаца дијалекта и да ће та тенденција расти са растом нивоа образовања. Што се тиче мушких говорника, они дуже задржавају дијалекатске одлике у свом говору, чак и онда када је ниво образовања већи.

Закључци који се односе на језичке варијабле тичу се степена подложности изменама. Истраживање за потребе овог рада показало је да су одређене дијалекатске категорије изложеније замени „стандарднијим“ облицима. Та изложеност промени кода креће се овим редоследом: африката *s*, полугласник, *-e* вокатив, *-в* презент, *-ја* радни гл. придев, енклитика *гу*, енклитика *ги*, енклитике *не*, *ни*, *ве*, *ви*, лексика, аналитичка деklinација, инфинитив. Овакво степеновање дијалекатских карактеристика заправо представља тенденцију у развоју дијалекта. Разлоге подложности одређених дијалекатских црта да се губе можда можемо наћи у речима Н. Богдановића: „У сусрету са светом чији је језик ближи књижевном стандарду дијалекатски говорник настоји да елиминира из свог говора ону црту по којој се највише и препознаје“ (Богдановић 2009: 15–16). Редослед до којег се дошло у овом истраживању вероватно представља снагу маркантности тих црта, те би најмаркантнија била африката *s*, а најмање уочљиво јесте непостојање инфинитива. Склоност говорника да у одговарајућим ситуацијама мења одређене елементе из свог дијалекта заправо је путоказ кретања те категорије у будућности – најизложенији елемент ће се најпре изгубити из дијалекта. Неизвесно остаје када ће до таквих измена у потпуности доћи.³

Цитирана литература

- БАРЈАКТАРЕВИЋ, Данило. „Фонетске и морфолошке особине врањанског говора“. *Врањски гласник*, књ. 1 (1965): стр. 33–58.
- [BARJAKTAREVIĆ, Danilo. „Fonetske i morfološke osobine vranjskoga govora“. *Vranjski glasnik*, knj. 1 (1965): str. 33–58]
- БЕЛИЋ, Александар. „Дијалекти источне и јужне Србије“. *Српски дијалектолошки зборник I* (1905).
- [BELIĆ, Aleksandar. „Dijalekti istočne i južne Srbije“. *Srpski dijalektološki zbornik I* (1905)]
- БОГДАНОВИЋ, Недељко. „Говор Алексиначког Поморавља“. *Српски дијалектолошки зборник XXXIII* (1987): стр. 7–302.
- [BOGDANOVIĆ, Nedeljko. „Govor Aleksinačkog Pomoravlja“. *Srpski dijalektološki zbornik XXXIII* (1987): str. 7–302]

³ Више о могућности предвиђања промена у развоју дијалекта на основу стања у градском вернакулару у Трајковић 2018б.

- БОГДАНОВИЋ, Недељко. *О лесковачком говору*. Прилози познавању српских народних говора 1. Лесковац: Лесковачки културни центар, 2009.
- [BOGDANOVIĆ, Nedeljko. *O leskovačkom govoru*. Prilozi poznavanju srpskih narodnih govora 1. Leskovac: Leskovački kulturni centar, 2009]
- БОШЊАКОВИЋ, Жарко (ур.). *Говор Новог Сада, Свеска 1: Фонетске особине*. Лингвистичке свеске 8. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 2009.
- [BOŠNJAKOVIĆ, Žarko (ur.). *Govor Novog Sada 1: Fonetske osobine*. Lingvističke sveske 8. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 2009]
- БОШЊАКОВИЋ, Жарко. „Испитивање градских говора у Србији“. У: *Говор Новог Сада, св. 1: Фонетске особине*. Лингвистичке свеске 8. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 2009: стр. 47–76.
- [BOŠNJAKOVIĆ, Žarko. „Ispitivanje gradskih govora u Srbiji“. U: *Govor Novog Sada, sv. 1: Fonetske osobine*. Lingvističke sveske 8. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, 2009: str. 47–76]
- БУГАРСКИ, Ранко. „Теоријске основе урбане дијалектологије“. У: *Говор Новог Сада, св. 1: Фонетске особине*. Лингвистичке свеске 8. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 2009: стр. 13–30.
- [BUGARSKI, Ranko. „Teorijske osnove urbane dijalektologije“. U: *Govor Novog Sada, sv. 1: Fonetske osobine*. Lingvističke sveske 8. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, 2009: str. 13–30]
- ЋИНЂИЋ, Славољуб. „Ка турцизмима Боре Станковића“. *Анали Филолошког факултета*, бр. 11, Београд: Филолошки факултет (1974): стр. 113–120.
- [ČINĐIĆ, Slavoljub. „Ka turcizmima Bore Stankovića“. *Anali Filološkog fakulteta*, br. 11, Beograd: Filološki fakultet (1974): str. 113–120]
- ЖУГИЋ, Радмила. „Покрајинска лексика Борисава Станковића у Речнику САНУ“. *Врањски гласник XXVIII* (1995): стр. 115–123.
- [ŽUGIĆ, Radmila. „Pokrajinska leksika Borisava Stankovića u Rečniku SANU“. *Vranjski glasnik XXVIII* (1995): str. 115–123].
- ЗЛАТАНОВИЋ, Момчило. „Турцизми у говору јужне Србије: (Врање и околина)“. *Прилози проучавању језика* 17. Нови Сад: Катедра за јужнословенске језике (Београд: Научно дело), (1981): стр. 179–194.
- [ZLATANOVIĆ, Momčilo. „Turcizmi u govoru južne Srbije: (Vranje i okolina)“. *Prilozi proučavanju jezika* 17. Novi Sad: Katedra za južnoslovenske jezike (Beograd: Naučno delo), (1981): str. 179–194]
- ЗЛАТАНОВИЋ, Момчило. „Варваризми, провинцијализми и друге мање познате речи у делу Боре Станковића“. *Врањски гласник XXVIII*. Врање: Народни музеј (1995): стр. 81–114.
- [ZLATANOVIĆ, Momčilo. „Varvarizmi, provincijalizmi i druge manje poznate reči u delu Bore Stankovića“. *Vranjski glasnik XXVIII*. Vranje: Narodni muzej (1995): str. 81–114]
- ИВИЋ, Павле. „Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне“. У: *Говори њизренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Зборник радова са научног скупа (Нишка Бања, јун 1992). Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ Београд – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 1994: стр. 55–71.
- [IVIĆ, Pavle. „Dijalektološka proučavanja prizrensko-timočke zone“. U: *Govori prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata*, Zbornik radova sa naučnog skupa (Niška Banja,

- jun 1992). Niš: Filozofski fakultet u Nišu – Institut za srpski jezik SANU Beograd – Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu, 1994: str. 55–71]
- ЈАЊИЋ, Марина. „Говор младих Врањанаца: од дијалектизама до англицизама“. У: Радмила Жугић (ур.). *Дијалекат – дијалекатска књижевност*. Лесковац: Културни центар, 2011: стр. 109–115.
- [ЈАЊИЋ, Marina. „Govor mladih Vranjanaca: od dijalektizama do anglicizama“. U: Radmila Žugić (ur.). *Dijalekat – dijalekatska književnost*. Leskovac: Kulturni centar, 2011: str. 109–115]
- ЈАЊИЋ, Марина и Илијана Чутура. „Дискурс младих на дијалекатском подручју: урбани дијалекат као резултат језичке хибридизације“. У: Весна Лопичић, Биљана Мишић Илић (ур.). *Језик, књижевност, комуникација: језичка исцртавања*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2012: стр. 332–348.
- [ЈАЊИЋ, Marina i Ilijana Čutura. „Diskurs mladih na dijalekatskom području: urbani dijalekat kao rezultat jezičke hibridizacije“. U: Vesna Lopičić, Biljana Mišić Ilić (ur.). *Jezik, književnost, komunikacija: jezička istraživanja*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu, 2012: str. 332–348]
- ЈОВИЋ, Душан. „Социоллингвистички фактори језичких промена у жупском говору“. *Књижевност и језик* 26/2–3 (1979): стр. 243–251.
- [ЈОВИЋ, Dušan. „Sociolingvistički faktori jezičkih promena u župskom govoru“. *Književnost i jezik* 26/2–3 (1979): str. 243–251]
- ЈУРИШИЋ, Марина. *Говор Горње Пчиње: гласови и облици*. Монографије 6. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2009.
- [ЈУРИШИЋ, Marina. *Govor Gornje Pčinje: glasovi i oblici*. Monografije 6. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2009]
- ЈУРИШИЋ, Марина и Јордана Марковић. Прилог библиографији призренско-тимочких говора од 1992. до 2014. године. У: Јордана Марковић (ур.). *Александар Белић – 110 година од појаве Српског дијалектолошког зборника*. Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2017: стр. 135–185.
- [ЈУРИШИЋ, Marina i Jordana Marković. Prilog bibliografiji prizrensko-timočkih govora od 1992. do 2014. godine. U: Jordana Marković (ur.). *Aleksandar Belić – 110 godina od pojave Srpskog dijalektološkog zbornika*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 2017: str. 135–185]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка. „Микротопонија Врања и околине“. *Ономатолошки прилози*, књ. 10. Београд: САНУ (1989): стр. 68–172.
- [МАРИНКОВИЋ, Javorka. „Mikrotoponimija Vranja i okoline“. *Onomatološki prilozi*, knj. 10. Beograd: SANU (1989): str. 68–172]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка. „Микротопонија Врања и околине у књижевном делу Боре Станковића“. *Врањски гласник*, књ. 24/25. Врање: Народни музеј (1992): стр. 181–190.
- [МАРИНКОВИЋ, Javorka. „Mikrotoponimija Vranja i okoline u književnom delu Bore Stankovića“. *Vranjski glasnik*, knj. 24/25, Vranje: Narodni muzej (1992): str. 181–190]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка. „Основна обележја говора Врања и околине“. У: *Зборник радова V*, 1987: стр. 53–55.
- [МАРИНКОВИЋ, Javorka. „Osnovna obeležja govora Vranja i okoline“. U: *Zbornik radova V*, 1987: str. 53–55]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка. „Генерациска диференцијација као основ дијалекатских разлика у говорима Врањског Поморавља“. У: *Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Зборник радова са научног скупа (Нишка

- Бања, јун 1992). Ниш: Филозофски факултет у Нишу – Институт за српски језик САНУ Београд – Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета у Нишу, 1994: стр. 225–230.
- [MARINKOVIĆ, Javorka. „Generacijska diferencijacija kao osnov dijalekatskih razlika u govorima Vranjskog Pomoravlja“. U: *Govori prizrensko-timočke oblasti i susednih dijalekata*, Zbornik radova sa naučnog skupa (Niška Banja, jun 1992). Niš: Filozofski fakultet u Nišu – Institut za srpski jezik SANU Beograd – Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta u Nišu, 1994: str. 225–230]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка и Драгана Томић. „Неке језичке особине у роману Нечиста крв Борисава Станковића“. У: Сунчица Денић (ур.). Научни скуп: *‘Нечистија крв’ Борисава Станковића. Сто година њосле (1910–2010)*. Врање: Учитељски факултет / Аурора, 2011: стр. 239–250.
- [MARINKOVIĆ, Javorka i Dragana Tomić. „Neke jezičke osobine u romanu Nečista krv Borisava Stankovića“. U: Sunčica Denić (ur.). Naučni skup: *‘Nečista krv’ Borisava Stankovića. Sto godina posle (1910–2010)*. Vranje: Učiteljski fakultet / Aurora, 2011: str. 239–250]
- МАРИНКОВИЋ, Јаворка. „Врањски акценат на ономастичком материјалу од Белића до данас“. У: Јордана Марковић (ур.). *Александар Белић – 110 година од њојаве Српског дијалектолошког зборника* (зборник радова са истоименог научног скупа, прир. Јордана Марковић). Ниш: Филозофски факултет, 2017: стр. 63–69.
- [MARINKOVIĆ, Javorka. „Vranjski акценат на onomastičkom materijalu od Belića do danas“. U: Jordana Marković (ur.). *Aleksandar Belić – 110 godina od pojave Srpskog dijalektološkog zbornika* (zbornik radova sa istoimenog naučnog skupa, priр. Jordana Marković). Niš: Filozofski fakultet, 2017: str. 63–69]
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Говор Заплања“. *Српски дијалектолошки зборник XVII* (2000): 7–307.
- [MARKOVIĆ, Jordana. „Govor Zaplanja“. *Srpski dijalektološki zbornik XVII* (2000): 7–307]
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Језик у делима Борисава Станковића“. У: *Дијалекти српскога језика: истраживања, настава, књижевности 1*, Зборник радова с међународног скупа одржаног 11. и 12. априла 2014. године у Лесковцу, 2016: стр. 29–37.
- [MARKOVIĆ, Jordana. „Jezik u delima Borisava Stankovića“. U: *Dijalekti srpskog jezika: istraživanja, nastava, književnost 1*, Zbornik radova s međunarodnog skupa održanog 11. i 12. aprila 2014. godine u Leskovcu, 2016: str. 29–37]
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Врањски говор у *Нечистијој крви*“. У: Сунчица Денић (ур.). Научни скуп: *Нечистија крв Борисава Станковића – сто година њосле (1910–2010)*. Врање: Универзитет у Нишу, Учитељски факултет у Врању (Тематски зборник) / Аурора, 2011: стр. 219–229.
- [MARKOVIĆ, Jordana. „Vranjski говор u *Nečistoj krvi*“. U: Sunčica Denić (ur.). Naučni skup: *Nečista krv Borisava Stankovića – sto godina posle (1910–2010)*. Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet u Vranju (Tematski zbornik) / Aurora, 2011: str. 219–229]
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. „Узуални стандард у урбаним центрима на косовско-ресавском и призренско-тимочком говорном подручју“. У: Срего Танасић (ур.). *Зборник Института за српски језик САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2014: стр. 143–151.
- [MILORADOVIĆ, Sofija. „Uzualni standard u urbanim centrima na kosovsko-resavskom i prizrensko-timočkom govornom području“. U: Sreto Tanasić (ur.). *Zbornik Instituta za srpski jezik SANU*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2014: str. 143–151]

- МИХАЛЛОВИЋ, Јован. *Лесковачки говор*. Књ. 24. Лесковац: Библиотека Народног музеја, 1977.
- [MIHALJOVIĆ, Jovan. *Leskovački govor*. Књ. 24. Leskovac: Biblioteka Narodnog muzeja, 1977]
- МИХАЛЛОВИЋ, Милица. „Ставови ученика са југа Србије према усвајању стандардног језика“. *Годишњак за српски језик*, бр. 16, за 2016. годину. Ниш: Филозофски факултет (2018): стр. 61–74.
- [MIHALJOVIĆ, Milica. „Stavovi učenika sa juga Srbije prema usvajanju standardnog jezika“. *Godišnjak za srpski jezik*, br. 16, za 2016. godinu. Niš: Filozofski fakultet (2018): str. 61–74]
- ОКУКА, Милош. *Српски дијалекти*. Нови Сад: Прометеј, 2018.
- [OKUKA, Miloš. *Srpski dijalekti*. Novi Sad: Prometej, 2018]
- ПАВЛОВИЋ, Миљивој. „Дијалекатска карактеристика и проблеми врањског говора“. *Врањски гласник* II (1966): стр. 303–306.
- [PAVLOVIĆ, Milivoj. „Dijalekatska karakteristika i problemi vranjskog govora“. *Vranjski glasnik* II (1966): str. 303–306]
- ПАВЛОВИЋ, Миљивој. „Топонимија околине Врања“. *Врањски гласник* IV (1968): стр. 303–332.
- [PAVLOVIĆ, Milivoj. „Toponimija okoline Vranja“. *Vranjski glasnik* IV (1968): str. 303–332]
- РАЈИЋ, Љубиша. „Градски говори“. У: Жарко Бошњакковић (ур.). *Говор Новог Сада, св. 1: Фонетске особине*. Лингвистичке свеске 8. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, Одсек за српски језик и лингвистику, 2009: стр. 31–46.
- [RAJIĆ, Ljubiša. „Gradski govori“. U: Žarko Bošnjaković (ur.). *Govor Novog Sada, sv. 1: Fonetske osobine*. Lingvističke sveske 8. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, Odsek za srpski jezik i lingvistiku, 2009: str. 31–46]
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Српски призренски говор“. *Српски дијалектолошки зборник* XLII (1996): 319–614.
- [REMETIĆ, Slobodan. „Srpski prizrenski govor“. *Srpski dijalektološki zbornik* XLII (1996): 319–614]
- РУСИМОВИЋ, Тања. „Жаргонизми са пејоративним значењем у говору омладине“. У: Биљана Мишић Илић, Весна Лопичић (ур.). *Језик, књижевност, комуникација: језичка истраживања*. Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 2012: стр. 359–367.
- [RUSIMOVIĆ, Tanja. „Žargonizmi sa pejorativnim značenjem u govoru omladine“. U: Biljana Mišić Ilić, Vesna Lopičić (ur.). *Jezik, književnost, komunikacija: jezička istraživanja*. Niš: Filozofski fakultet u Nišu, 2012: str. 359–367]
- СТАНКОВИЋ, Станислав. „Градски власотиначки говор(и) – социолингвистички процеси (опште карактеристике)“. У: Мирослав Пантић (ур.). *О српским народним говорима (Научни скупи, Десетоговац, 21–22. 9. 1996)*. Дани српскога духовног преображења IV, Деспотовац: Народна библиотека „Ресавска школа“, 1997: стр. 167–179.
- [STANKOVIĆ, Stanislav. „Gradski vlasotinački govor(i) – sociolingvistički procesi (opšte karakteristike)“. U: Miroslav Pantić (ur.). *O srpskim narodnim govorima (Naučni skup, Despotovac, 21–22. 9. 1996)*. Dani srpskoga duhovnog preobraženja IV, Despotovac: Narodna biblioteka „Resavska škola“, 1997: str. 167–179]
- СТАНКОВИЋ, Станислав. *Границе призренско-тимочких говора у власотиначком крају*. Монографије 5. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2008.

- [STANKOVIĆ, Stanislav. *Granice prizrensko-timočkih govora u vlasotinačkome kraju*. Monografije 5. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2008]
- СТАНКОВИЋ, Станислав и Селена Станковић. „О употреби етичког датива у роману 'Нечиста крв' и његовом преводу на француски језик“. У: Сунчица Денић (ур.). Научни скуп: *'Нечиста крв' Борисава Станковића. Сто година после (1910–2010)*. Врање: Учитељски факултет / Аурора, 2011: стр. 251–272.
- [STANKOVIĆ, Stanislav i Selena Stanković. „O upotrebi etičkog dativa u romanu 'Nečista krv' i njegovom prevodu na francuski jezik“. U: Sunčica Denić (ur.). Naučni skup: *'Nečista krv' Borisava Stankovića. Sto godina posle (1910–2010)*. Vranje: Učiteljski fakultet / Aurora, 2011: str. 251–272]
- СТАНКОВИЋ, Станислав и Селена Станковић. „Посесивни датив у 'Нечистој крви' Борисава Станковића и његови француски еквиваленти“. У: Снежана Гудурић, Марија Стефановић (ур.). *Језици и културе у времену и простору*: тематски зборник. Нови Сад: Филозофски факултет, 2013: стр. 105–116.
- [STANKOVIĆ, Stanislav i Selena Stanković. „Posesivni dativ u 'Nečistoj krvi' Borisava Stankovića i njegovi francuski ekvivalenti“. U: Snežana Gudurić, Marija Stefanović (ur.). *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*: tematski zbornik. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2013: str. 105–116]
- СТЕВАНОВИЋ, Владимир. „О језику главног јунака у *Кошћани* Боре Станковића“. У: Миљковић Павловић (ур.). *Зборник за филологију и лингвистику XX*, св. 2. Нови Сад: Матица српска, 1977: стр. 47–79.
- [STEVANOVIĆ, Vladimir. „O jeziku glavnog junaka u *Košćani* Bore Stankovića“. U: Milivoj Pavlović (ur.). *Zbornik za filologiju i lingvistiku XX*, sv. 2. Novi Sad: Matica srpska, 1977: str. 47–79]
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. „Ђаковачки говор“. *Српски дијалектолошки зборник XI* (1950): 1–152.
- [STEVANOVIĆ, Mihailo. „Đakovački govor“. *Srpski dijalektološki zbornik XI* (1950): 1–152]
- СТОШИЋ, Јелена. „Именослов 'Нечисте крви' Боре Станковића“. *Именослови српских писаца*. Прир. Ана Савић Грујић, Недељко Богдановић. Ниш: Центар за научна истраживања САНУ и Универзитета, Одсек за српски језик (Ниш: Свен), (2009): стр. 61–77.
- [STOŠIĆ, Jelena. „Imenoslov 'Nečiste krvi' Bore Stankovića“. *Imenoslovi srpskih pisaca*. Prir. Ana Savić Grujić, Nedeljko Bogdanović. Niš: Centar za naučna istraživanja SANU i Univerziteta, Odsek za srpski jezik (Niš: Sven), (2009): str. 61–77]
- ТОМА, Пол-Луј. *Говори Ниша и околних села*. Ниш: Просвета, Београд: *Српски дијалектолошки зборник XLV*, Институт за српски језик САНУ, 1998.
- [ТОМА, Pol-Luj. *Govori Niša i okolnih sela*. Niš: Prosveta, Beograd: *Srpski dijalektološki zbornik XLV*, Institut za srpski jezik SANU, 1998]
- ТОМИЋ, Драгана. „Фонолошке алтернације у изведеницама у роману 'Нечиста крв' Боре Станковића“. Сунчица Денић (ур.). *Годишњак Учитељског факултета у Врању*. Врање: Учитељски факултет у Врању (Врање: Аурора), (2013): стр. 261–276.
- [ТОМИЋ, Dragana. „Fonološke alternacije u izvedenicama u romanu 'Nečista krv' Bore Stankovića“. Sunčica Denić (ur.). *Godišnjak Učiteljskog fakulteta u Vranju*. Vranje: Učiteljski fakultet u Vranju (Vranje: Aurora), (2013): str. 261–276]
- ТОМИЋ, Драгана. *Говор врањске деце предшколског и школског узраста – социолингвистички иприсију* (2018): докторска дисертација.

- [ТОМИЋ, Dragana. *Govor vranjske dece predškolskog i školskog uzrasta – sociolingvistički pristup* (2018): doktorska disertacija]
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Ситуациона употреба стандарда код носилаца дијалекта“. *Годишњак за српски језик*, година 26, бр. 13. Ниш: Филозофски факултет, (2013): стр. 549–561.
- [ТРАЈКОВИЋ, Tatjana. „Situaciona upotreba standarda kod nosilaca dijalekta“. *Godišnjak za srpski jezik*, godina 26, br. 13. Niš: Filozofski fakultet, (2013): str. 549–561]
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Проучавање градских говора на простору призренско-тимочке дијалекатске области“. У: Јордана Марковић (ур.). *Александар Белић – 110 година од њојаве Српског дијалектолошког зборника*, Зборник радова са истоименог научног скупа одржаног 17–18. априла 2015. године на Филозофском факултету у Нишу. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, 2017а: стр. 93–100.
- [ТРАЈКОВИЋ, Tatjana. „Proučavanje gradskih govora na prostoru prizrensko-timočke dijalekatske oblasti“. U: Jordana Marković (ur.). *Aleksandar Belić – 110 godina od pojave Srpskog dijalektološkog zbornika*, Zbornik radova sa istoimenog naučnog skupa održanog 17–18. aprila 2015. godine na Filozofskom fakultetu u Nišu. Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet, 2017a: str. 93–100]
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Говор Ниша кроз призму диглосивности“. *Јужнословенски филолог LXXIV*, св. 2 (2018а): стр. 89–108.
- [ТРАЈКОВИЋ, Tatjana. „Govor Niša kroz prizmu diglosivnosti“. *Južnoslovenski filolog LXXIV*, sv. 2 (2018a): str. 89–108]
- ТРАЈКОВИЋ, Татјана. „Говор Прешева у структуралној и варијационистичкој перспективи (као модел за дијалектолошка предвиђања)“. *Српски језик, књижевност, уметност. Књига I: Курс ојшине лингвистике*. Зборник радова са XII међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу 27–28. X 2017. године. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2018б: стр. 173–181.
- [ТРАЈКОВИЋ, Tatjana. „Govor Preševa u strukturalnoj i varijacionističkoj perspektivi (kao model za dijalektološka predviđanja)“. *Srpski jezik, književnost, umetnost. Knjiga I: Kurs opšte lingvistike*. Zbornik radova sa XII međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kragujevcu 27–28. X 2017. godine. Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet, 2018b: str. 173–181]
- ЋИРИЋ, Љубисав. „Говор Лужнице“. *Српски дијалектолошки зборник XXIX* (1983): стр. 7–119.
- [ЋИРИЋ, Ljubisav. „Govor Lužnice“. *Srpski dijalektološki zbornik XXIX* (1983): str. 7–119]
- ЋИРИЋ, Љубисав. „Говори Понишавља“. *Српски дијалектолошки зборник XLVI* (1999): стр. 7–262.
- [ЋИРИЋ, Ljubisav. „Govori Ponišavlja“. *Srpski dijalektološki zbornik XLVI* (1999): str. 7–262]

*

- ИВИЋ, Milka. „Језичка индивидуалност града“. *Izraz XVIII*, sv. 8–9, godina IX (1965): стр. 740–747.
- ЈУТРОНИЋ, Dunja. *Spliski govor – od vapura do trajekta*. Split: Naklada Bošković, 2010.

- RADOVANOVIĆ, Milorad. „Jezički paradoks grada“. U: Milorad Radovanović. *Spisi iz kontekstualne lingvistike*. Novi Sad – Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1997: 69–76
- TRAJKOVIĆ, Tatjana. „Socio-linguistic research of the dialect of Preševo in the south of Serbia“. *Baltistica* 51 (2). Vilnius: Universitas Vilnensis, Facultas Philologiae (2016): str. 379–396.
- TRAJKOVIĆ, Tatjana. „Niš speech in the light of the newest sociolinguistic research“. *Теме – часопис за друштвене науке*, година XLI. Ниш: Универзитет у Нишу (20176): стр. 41–54.

Татјана Г. Трајкович, Милица М. Михайлович
 Нишкиј универзитет
 Филозофски факултет
 Одделение сербског језика

ГОВОР ГОРОДА ВРАНЬЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДИГЛОСИИ

Резюме

В статье представлены результаты исследования диглосии в говоре жителей города Вранье. Это опрос, проведенный путем анкетирования двух групп представителей народного языка города Вранье. Были отобраны группы учащихся старших классов из Вранье и учителей, преподающих в тех же школах. Таким образом, отслеживались социальные переменные: происхождение, возраст, образование и пол. Типичные черты речи Вранье были выбраны из языковых переменных: аффриката *dz* (*дзиндза*), полугласный *ə* (*данэс*), звательный падеж на *-e* у существительных на *-ка* (*сйринке*), энклитические местоимения (*гу, ги, не, ни, ве, ви*), аналитическое склонение (*с мајку ми, с мене, на мене ми вика, давам на њега*), настоящее время 3 лица множественного числа на *-в* (*радив*), действительное причастие прошедшего времени мужского рода единственного числа на *-ја* (*викнаја*), формы футура без инфинитива (*ће њаднеш, ће дође*), лексема *џајко*. Вышеупомянутые категории также включают дополнительные диалектные особенности, характеризующие речь г. Вранье: рефлекс *-на- < -нж-* у глаголов третьей группы Белича, притяжательный дательный падеж, дублирование объекта, выраженный аналитизм в склонении, аналитизм в спряжении. Цель исследования – определить является ли диглосивное поведение присущим носителям языка в г. Вранье и как происходит переключение кода в определенных речевых ситуациях. Отношение респондентов к использованию диалектов также было изучено. Опрос показал, что мужчины, независимо от возраста и уровня образования, в большинстве случаев заинтересованы в поддержании диалекта. Наименьшее число говорящих, выступающих за сохранение диалекта и его употребление в ежедневной речи относятся к группе высокообразованных женщин. Большинство опрошенных во Вранье осознают свою способность контролировать речь, что означает, что они склонны к диглосив-

ному поведенију. Качественни и количествени анализи сакупљених података показали су, да млади људи више од свих привржени су дијалекту и да жене са вишим образовањем мање од свих користе дијалектне елементе у речима. Дијалектне особине, које највише подлажу адаптацији, могу бити представљене у поретку осетљивости: аффриката *dz*, полугласни *a*, звателни падеж на *-e*, садашње време 3 лица множественног броја на *-в*, стварно причајуће прошлог времена мушког броја јединственог броја на *-ja*, енклитика *gu*, енклитика *gi*, енклитика *ne*, *ni*, *ve*, *vi*, лексика, аналитичко савијање, инфинитив. Таква анализа изабраних особина дијалекта са циљем адаптације к стандарду такође указује на могуће унутрашње развојне промене самог дијалекта. То ће значајно показати, да најосетљивије особине постепено ће излазити из структуре дијалекта. Нејасно, да ли ће оне потпуно изгубити своје значење и када ће доћи до таквих промена.

Кључне речи: српски јазик, грађанска дијалектологија, призренско-тимокска дијалектна област, призренско-јужноморавски дијалект, говор града Вранје, диглосија.

Tatjana G. Trajković, Milica M. Mihajlović
University of Niš
Faculty of Philosophy

VRANJE SPEECH THROUGH THE PRISM OF DIGLOSSIA

Summary

The paper presents the results of diglossia research in the speech of Vranje. This is a survey conducted through the poll of two groups of representatives of the Vranje vernacular. Groups of final year high school students from Vranje and teachers teaching in the same schools were selected. In this way, social variables were monitored: origin, age, education and gender. Typical features of Vranje speech were selected from the language variables: consonant *dz* (*dzindza*), semi-vowel *a* (*danəs*), vocative in *-e* (*strinke*), enclitic pronouns (*gu*, *gi*, *ne*, *ni*, *ve*, *vi*), the analytical declination (*s majku mi*, *s mene*, *na mene mi vika*, *davam na njega*), present 3rd person plural in *-v*, present participle, masculine, singular in *-ja*, future forms without infinitives (*će padneš*, *će dođe*), lexeme *tatko*. The above categories also include additional dialectic features marked by Vranje speech: verb forms in *-na-*, possessive dative, object reduplication, express analyticism in declination, analyticism in conjugation. The aim of the research is to determine whether diglossive behavior is intrinsic to native Vranje speakers and how code switching occurs in certain speech situations. Speakers' attitudes toward dialect use were also examined. The conclusion is that male speakers of both ages and education levels are mostly interested in maintaining the dialect. The smallest number of speakers who are in the care of the dialect and use the dialect in everyday conversation is in the group of highly educated women. The majority of interviewed Vranjians are aware of their ability to control speech, which means that they are prone to diglossive behavior. Qualitative and quantitative analysis

of the data collected revealed that young male Vranjanian people are most attached to the dialect, and that women of higher education use dialectal elements in speech in the least. The dialectal lines that are most amenable to adaptation could be presented in the order of susceptibility levels: consonant *dz*, semi-vowel *ə*, vocative in *-e*, present 3rd person plural in *-v*, *-ja* form, enclitic *gu*, enclitic *gi*, enclitics *ne*, *ni*, *ve*, *vi*, lexis, the analytical declination, infinitives. Such an analysis of the selection of dialect features in order to adapt to the standard also points to the possible internal development of the dialect itself. This would mean that the most subtle lines would gradually disappear from the dialectal structure. It is uncertain whether they will be completely lost and when such changes will occur.

Keywords: Serbian language, urban dialectology, Prizren-Timok dialect area, Prizren-South Morava dialect, Vranje speech, diglossia.